

נתן אלתרמן

תגובה שגלשה על גדותיה

היה מוכיר לעין זה שישנה הבולטים של ספרות זו היו גם היפוכה הגמור של בעל ביתיות, הן מצד המחאה החברתית שהיא הביעה בתקופות רבה והן מבחינת הנימה הבוהמית שנשתלבה בה. והן מצד יסודות כגון האדרת ה"עם הארציית" בשלב מסוים, וכדומה. אך דן מירון אינו מוכיר את כל אלה, ובאותו טיול קטן שרוא עורך אחנו ב"ספרות", טפחית מידת חוסר הרלבאנטיות של רוב ה"דוגמאות" שהוא מביא. יש למקמק, למשל, אם מנחם מנדל הוא החשובה לדבריו של הוון על הגיבור ה"מתלבט" של הספרות העברית, שכן למעשה אין מנחם מנדל אלא היפוכה הגמור של דמות זו ואין בו כדי לסתור דבר רים של מי שנתכוון לגבורי גנסין או ברנר או פיארברג. כך גם לגבי הסואמות הרדא-מאטיות של לייזיק, גודק מירון כשהוא אומר כי בפואמות אלו, ובחן חזון תגאולה", אך על אף העכסות והכות שבוהן אין עיקרן סוכב על נושא זה שאליו נתכוון הוון. אלא עיקרן הוא בעית תיקון העולם ושאלת הצדק והגשמתו וכדומה. אפילו הגולם הוא מבוהר-נה זו רק אליגוריה יהודית לשאלה עולמית. כך גם משה לייב הלפרן: שטירון מביא אותו כדוגמא לסתור, ואף הוא אינו נכנס במסגרת הדברים שאליהם נתכוון הוון שעה שדיבר על הספרות העברית כמורת דרך לאומה.

5

מה שאמר הוון בענין ש,לא היה קמה מדינת ישראל אלמלא תחיית הלשון העברית והספרות העברית" הוא כמוכו דבר נכון רק אם מצופים לכך שאר גורמים, אך שעה שדן מירון מעיר כי, "הדברים שגורים ואפשר גם נכונים, אף כי עדיין חסרים אנו תיאור קונר קראטי של הדרך שבה הובילה הספרות העברית להקמת המדינה", הנני חושש כי אילו נר-סה מירון להדגים, "תיאור קונקראטי" זה היו דבריו גולשים שוב אל הנימה המופרכת של, "החוקיות האימננטית" המוציאה דברים מתחומם וניגשת אליהם בכלים שמקומם כי רובד אחר לגמרי.

אינו יודע מנין לו לדן מירון שדבריו של הוון על, "תוצאות" נתכוונו ליבסקציה. אם כך הדבר, אין לפטור זאת במלים סתמיות שנקט מירון לגבי נושא זה, כשם שהוון לא צריך היה לפטור דבר זה באמירה כוללת שאנב, אך עיקרם של דבריו הוון הוא במה שנאמר מיד בסמוך לכך, כלומר שהספרות העברית, "קירבה את הגאולה" והוליקה למ"דינת ישראל. שעה שדן מירון אומר בשבחה של הספרות האידית שהיא, "נאחזה בחיים היהודיים ושאפה להרחיב תחומיהם" היה עליו להוסיף שהיא נאחזה בחיים היהודיים שבי גולה ושאפה להרחיב תחומיהם על אותה אר"נה שעמדה עליהם אחר כך לכלותם. רחוק אני מרחק רב מלראות בכך שאלה של, "מי צדק" אך כיוון שעמדתי בראשית הד-ברים הללו על ה"עיתות" שאינו נכון, חובה להוסיף ולומר כי יש גם פנים אחרות ל"עיתות" זה. בימים אלה שבהם הגולה הול-כת ונעשית שוב תורת חיים ואידיאולוגיה, מוטב אולי שלא להכחיש ולהשכיח מכליכול ההליכים, אשר התעלמות טוטאלית מהם, כדרי-כו של דן מירון, היא ודאי פזות דבר-בעתו מאשר אמירתם.

6

בעודי קותב דברים אלה של תגובה לתגו-בה, אני יודע כי אנהן שאלות של יסוד ש-נרמו בדברי דרשנו של הוון ושיוסיפו ודאי להידדש בדברי מסיבים ועוררים, הן על אף הכל-מעצם טיבו ומהותו של יובל ספרותי זה. יובלו של הוון הוא תאריך שאין חשבו יותר ממנו ואין רב משמעות יותר ממנו בספרותנו בזמן החדש. יצירה זו היא מפעל נדיר לתגובה ולחיות, להריפות הקיום והגונים ולסחף ה"נושאים והענינים שחוחמם ככעו בו. אין כיום בספרותנו יצירה אשר השבונה של אומה ו"כבשונה של אמנות, אמיתית ממוגים בה מיווג עו מזה.

פעמים נראים לך מרחבי יצירתו של הוון כמו גוף שמוצאו מן הגעש שלא פסק, והוא עשוי צלמי-לבה שהגיתו מתבינה של אומה ועל חיה. שירת הקיום ועיות הצורות יוצ-רים כאן מבנים לא צפויים וסדר הפתיע של שכבות חשופות, כמו באותם רבדי-חיים של היטופם מגלה ציורי-פזע חדשים של עורקים ושל גונים שהיו ספונים בחוך האבן. דבר זה הל גם על הלשון, הסטיליואציה כאן אינה אלא מעטה דק הנבקע מדי פעם ומבערו אחר רואה את העברית כשהיא גועשת ומצרפת צירופים ותבניות, אשר כוח מורשת שבהן, שהוא עיקר, נהפך כאן, יותר מאשר בכל יצירה אחרת, לכוח של חידוש ושל זינק. מצד ריבוי-הדמיות והמעשים הרי זו אולי היריעה הרחבה ביותר שיצרה הספרות העב-רית בזמננו, ועם זאת אין הרחבות גורעת כאן מתריפות הפרטים ובדילתם המודקרת על כל שעל. אפילו מבחינת ה"נושאים" משקפת יצירתו של הוון במדינת שאין עזה ממנה את תהליך המיפגש שהתחולל בדורנו בין הויות ומורשות ומצוקות של אומה שנתפוררה ל-הרבה ראשים, שכאן, בכרכים אלה, הם כאילו מחנשאים וצופים זה לעומת זה, וזה בפניו של זה. פני סיפורי המהפכה ופני יעיש והיו-שבת בגנים הם רק אחד העימותים החריפים המתחוללים בתחומיהם של שנים עשר הכרכים הללו.

אכן, כרכים אלה של, "כל כתבי", שניתנו עכשיו בידי העם, הם לא רק נכס. הם מהרבה בחינות יותר מזה וגם ההיפך מזה, עם היותם נכס הם גם רעבון ושיקיה ודחף שאינם מוס"קים. בימים אלה של היפוש, "הויות היהודית", אתו, "חיפוש זהות" שנהפך אמת-בנה גוחה ונעשה כמעט ל"חובי" לאומי, אשר החיפוש הוא עיקרו והויות היא טפלה לו, בימים אלה ראוי לומר כי זהות יהודית זו מודקרת מתוך הכרכים הללו ככוח נדיר של מוחשיות ושל חקירות. היא מודקרת לא כאספקלריה אלא כצלמי-פנים ברור וחד, שעל אף צלקות ושבוי-רות וריבוי-בבואות שלו, הוא אולי המובהק שבצלמי-אומות ומכוחו מויר גם צלמנו אנן כיום את מעטה הטשטוש והסתמיות. יצירתו של הוון נוסכת בכ אותה תחושה נדירה שבה הספרות היוצרת נתפסת לך גם כפלא וגם כדברת, ולא רק כענין ל"העריכה ספרותית" אלא קודם כל כענין של כוח. זה המעריך אותה לפני שאתה מעריך אותה, ומענין לך יותר משאתה מתימר לקבל ממנו.

דברי התגובה של דן מירון, על מה שאמר חיים הוון, בנאום יובל שלו, בענין ספרות עברית וספרות אידיש, הם חזיון מיוחד במינו. ולא ספני הריפותם אלא מפני חכנם וטיבם. כדי לדון תגובה זו לכף חובה אין אדם מוכרח לדון את דבריו של הוון כולם לכף וכות.

כך, למשל, מסופק אני אם ראוי היה לו להזכיר לעשות השבוני-ספריות זה דווקא לעת יובל שלו. אף אם למעשה נחר לדבר על כך רק מפני שביקש להימנע מלדבר על עצמו. יש מקום, לדעתו, להלוק על דבריו הוון גם מצד, "אל תעירו", ולא משום ששאלה זו שקרא נגע בה שפונה חמרי נפך. טעם זה לעולם אינו צריך להיות מניעה לדיון בענינים שעל הפרק. הטעם הוא אחר. הפול"מ פנים הכרכים. בענין זה ירדו מסדר היום, אלא שלא כבענינים אחרים, אפשר לומר כי במסגרת זה ירדה הטאלה מן הפרק אך חמרי הנפץ שלה נשארו בעינם. משום כך אין זה נושא לנאום יובל ולהזכורת כוללת של סיכום חתך, אלא לממדים אחרים של עיון.

יכול אדם כמוכן לחלוק על דברי הוון לא רק מצד, "העיתות", אלא גם לגופם, כלומר לענין דעות שהובעו בהם. אלא שה"תגובה" שהגיב דן מירון היא מסוג אחר לגמרי, אין היא בגדר ערעור על דעות. אלא בגדר התרעה כוללת על סילוף טוטאלי ובגדר תדממה על אבסורד שעץ לפתע-פתאום בלי שנדע כיצד ומנין ועל סמך מה.

דן מירון היה צריך להביא בחשבון כי כמה מעיקרי הדברים שאמר הוון אינם עשויים להדהים כל כך מלכתחילה, שכן הם בגדר קיום כוללים ורווחים בתפיסת הרבים. יכול המגיב לראותם כמשפטים קדומים, אך כטעות רווחת, אך אין הדברים נהפכים לאבסורד גמור, מראש ועד סוף, על ידי שמדביקים להם תו של שרירות או אונאה, או על ידי ששולחים את אומנם ל"ספריה".

2

כך, למשל, לגבי דברים שאמר הוון בענין ין כובויו של כוח היצירה הלאומי לספרותיות יהודיות בלשונות נכר. דבר זה נראה לן דן מירון כאנחה כללית ומפורכת מעיקרה. ואף על פי כן אנחה זו אם היא מופרכת ואם לא, היא אמת מנמנות-חלוני הרווחות ביותר והביל"טות ביותר בכל מה שהגו וכתבו סופרי דור שלם על כוחות היותו של העם וסיכויי התנערותו לתחיה רוחנית וגופנית. אפשר לחלוק על דבריו הוון שאמר כי ספרות ישראל היתה בעשית העשרה בספרות אירופה, לולא, "בו" בוז חססני" זה, ואפשר אפילו להסטיט לדעתו של דן מירון שבתנאים אלה היתה אולי ספרותנו נעשית, "ביצת רקק מפעפעת". אלא שמירון אינו מסחפק בכך והוא פוסל מכל-וכל את עצם הגזחה של שאלה זו כדרך שהעמיד אותה הוון. דבריו של מירון בענין אי-החוקיות של השאלה הם פארוודיה על סנ"ן למדיני שאינו במקומו ואינו לענינו, שכן לפי זה היה צריך גם ביאליק, להביא בחשבון אי-חוקיות זו שעה שכתב בענין דומה להגיל, "ואשר יגדל מבניכם נשר ועשה כנף - לא אליכם המאוות יוריד". לפי זה היה עליו לצרף את הערתו של מירון אף אל שמו של השיר ולנסחו כך: "אכן-גם ית-מוסר אליהם, אם מותר בכלל לדון בהת-פתחות חוקית, אימננטית, כאילו יש כאן בהירה מוטעית מצד איוו מהות סתמית שאנו מכנים "עם".

3

המנו של מירון נעשית מופרכת עוד יותר שעה שאנו עוסקים לא בתהליכים והערכות אלא בגופי עובדות. את דבריו של הוון על כך ששתי הספרות נלחמו זו בזו וירדו זו לחייה של זו, דוחה מירון על ידי שהוא שם את כל ענין, "המלהמה" הזאת במרכאות כפולות וטר-ען שהיא היתה מלאכתם של עסקנים ונמושות לבבוי, ולא של סופרים בעלי כוח יצירה. אלא מירון כולל בטונת, "עסקנים" ראשי תנו-עות ובעלי תורות פוליטיות, וחברתיות, הרי הצדק עמו, אך מלחמה זו - שהיתה מל-הסת הלשון העברית והלשון האידית - מופצצת את המרכאות הכפולות שהוא מכניס אותה בתוכן, לא רק מהיותה סוערת ומלאה הימה ומרורים, אלא מחמת היותה אחת מנקדי-דיות המוקד של פלגות-העם והשקפותיו ו-גיותיו ופטרונותיו המוצעיים בעת פולמוס שהיה מן המרים והעזים כהולדותיו.

מענין כי אפילו משורר אידי שאינו מן הנמושות, כגון מלך ראויטש, אינו מתכחש למהותה ולמשמעותה של מלחמה זו אף באסופת שירים שהוציא לפני כמה שנים. בהקדמה הוא מסביר, ביושר ובאומץ, מדוע ראה צורך שלא להשמיע מקובץ שירים זה שיר מסויים, שבו נמתה העברית בשם, לוקשן קרידש, וכל נימתו של אותו שיר-אף היא דיה להעיד שהמרכאות של מירון אינן עשוי-יות להכיל ענין זה, אם שיר זה או אחר - אומר ראויטש - אינו אמת כיום, הרי בשעת כתיבתו היו דבריו אמת.

4

איני סבור כי דבריו של הוון על, "הבעל ביתיות" של ספרות אידיש ממוזות את טיבה.